

УДК 37.01(091):141.7

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.10>**Лілія ВІННИКОВА***старший викладач кафедри лінгвістики та перекладу, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053***ORCID:** 0000-0001-6384-97121**Бібліографічний опис статті:** Віннікова, Л. (2026). Еволюція гуманістичної парадигми освіти у філософсько-педагогічній традиції. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 68–74, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.10>

ЕВОЛЮЦІЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ У ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТРАДИЦІЇ

У статті здійснено аналіз еволюції гуманістичної парадигми освіти у філософсько-педагогічній традиції та окреслено її значення для осмислення ціннісних засад сучасної освітньої політики і практики. Актуальність дослідження зумовлена трансформаціями системи вищої освіти в умовах глобалізації, стандартизації та посилення управлінського підходу до навчання, що актуалізує проблему збереження людського виміру освіти.

Метою статті є простежити основні етапи формування гуманістичної парадигми освіти у педагогічній думці та виявити її концептуальне значення для розуміння ролі особистості в освітньому процесі. Методологічну основу дослідження становлять історико-філософський та історико-педагогічний підходи, що забезпечують аналіз еволюції гуманістичних ідей у різних культурно-освітніх контекстах. У роботі застосовано методи теоретичного аналізу, інтерпретації та систематизації наукових джерел.

У результаті дослідження показано, що гуманістична парадигма формується як послідовна традиція, яка зміщує акцент від освіти як механізму дисциплінарного впливу до розуміння навчання як простору становлення суб'єктності, автономії та моральної відповідальності. Виявлено, що у ХХ столітті ця парадигма зазнає суттєвого оновлення під впливом прагматичної педагогіки, гуманістичної психології та критичної педагогіки, а в сучасному європейському дискурсі інтерпретується як методологічна альтернатива редукції освіти до вимірюваних результатів.

З'ясовано, що українська педагогічна традиція формує власну модель гуманістичної парадигми, засновану на принципах людиноцентризму, аксіологічної спрямованості та особистісно орієнтованого навчання. Теоретичне значення статті полягає в систематизації ключових етапів розвитку гуманістичної парадигми та обґрунтуванні її ролі як ціннісної рамки сучасної професійної підготовки.

Ключові слова: гуманістична парадигма освіти, еволюція педагогічних ідей, філософсько-педагогічна традиція, людиноцентризм в освіті, історія педагогічної думки, ціннісні засади освіти.

Liliia VINNIKOVA*Senior Lecturer at the Department of Linguistics and Translation, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Bulvarno-Kudriavska str., 18/2, Kyiv, Ukraine, 04053***ORCID:** 0000-0001-6384-97121

To cite this article: Vinnikova, L. (2026). Evoliutsiia humanistychnoi paradyhmy osvity u filosofsko-pedahohichnii tradytsii [Evolution of the humanistic paradigm of education in the philosophical and pedagogical tradition]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 68–74, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.10>

EVOLUTION OF THE HUMANISTIC PARADIGM OF EDUCATION IN THE PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL TRADITION

The article examines the evolution of the humanistic paradigm of education within the philosophical and pedagogical tradition and outlines its significance for understanding the value foundations of contemporary educational policy and practice. The relevance of the study is обусловлена the transformations of higher education under conditions of globalization, standardization, and the growing influence of managerial approaches to learning, which foreground the problem of preserving the human dimension of education.

The purpose of the article is to trace the main stages in the formation of the humanistic paradigm in pedagogical thought and to clarify its conceptual importance for interpreting the role of the individual in the educational process. The methodological framework combines historical-philosophical and historical-pedagogical approaches that make it possible to analyse the development of humanistic ideas across different cultural and educational contexts. The study relies on methods of theoretical analysis, interpretation, and systematic review of scholarly sources.

The analysis makes it possible to trace how the humanistic paradigm gradually takes shape as a stable intellectual tradition, within which education is no longer treated primarily as a mechanism of disciplinary control but rather as a context for the development of autonomy, moral judgement, and personal agency. In the twentieth century this line of thought is significantly reworked through pragmatic pedagogy, humanistic psychology, and critical pedagogy, whereas in recent European debates it is more often discussed as a response to the growing dominance of outcome-based and managerial models of education.

The analysis also shows that the Ukrainian pedagogical tradition has developed its own model of the humanistic paradigm, grounded in the principles of human-centred education, axiological orientation, and learner-focused approaches. The theoretical contribution of the article lies in the systematisation of the key stages in the development of the humanistic paradigm and in substantiating its role as a value-based framework for modern professional education.

Key words: *humanistic paradigm of education, evolution of pedagogical ideas, philosophical and pedagogical tradition, human-centred education, history of pedagogical thought, value foundations of education.*

Актуальність проблеми. У сучасних умовах трансформації системи вищої освіти зростає інтерес до методологічних засад, які визначають цілі, зміст і ціннісні орієнтири професійної підготовки. Однією з таких засад є гуманістична парадигма освіти, що розглядає навчання не лише як процес передавання знань, а як простір становлення особистості, її автономії, моральної відповідальності та здатності до саморозвитку. У контексті глобалізаційних процесів, стандартизації освітніх результатів і посилення управлінського підходу до навчання питання збереження людського виміру освіти набуває особливої актуальності.

Гуманістична парадигма має тривалу історію формування, що охоплює філософські, культурні та педагогічні традиції різних епох – від античного уявлення про виховання як цілісне становлення людини до сучасних концепцій суб'єктивації, демократії та громадянської відповідальності. Упродовж цієї еволюції змінюється саме розуміння ролі людини в освіті: від об'єкта педагогічного впливу до активного суб'єкта навчання, здатного до рефлексії, вибору та відповідального самовизначення.

У науковому дискурсі гуманістична парадигма осмислюється як альтернатива редукції освіти до знаннево-репродуктивної моделі та як методологічна рамка, що поєднує інтелектуальну вимогливість із ціннісною спрямованістю освітнього процесу. Водночас аналіз історичних витоків гуманістичного підходу залишається необхідною умовою для коректного розмежування понять гуманізації та гуманітаризації освіти й для обґрунтування їхньої ролі у сучасній професійній підготовці.

Мета статті. Метою цієї статті є простежити основні етапи формування гуманістичної парадигми освіти у педагогічній думці та окреслити її теоретичне значення для осмислення ціннісних засад сучасної освітньої політики і практики.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становлять історико-філософський та історико-педагогічний підходи, що уможливають аналіз еволюції гуманістичної парадигми в різних культурно-освітніх контекстах. У роботі застосовано методи теоретичного аналізу, інтерпретації та систематизації наукових джерел з метою виявлення концептуальних етапів і провідних ідей розвитку гуманістичної традиції в освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження.
Філософські витoki гуманістичної парадигми освіти. Формування гуманістичної парадигми освіти має глибокі філософські витoki й постає як результат тривалої еволюції уявлень про людину, її гідність і призначення освітнього процесу. Уже на ранніх етапах розвитку педагогічної думки освіта мислиться не лише як передавання знань, а як спосіб становлення особистості, формування внутрішніх якостей і моральної автономії. амец я ідея поступово зміщує акцент від нормативної «моделі учня» до визнання унікальності людського розвитку як центральної цінності освіти.

Антична традиція закладає один із перших концептуальних фундаментів гуманістичного мислення. У межах *paideia* освіта розглядається як цілісний процес формування людини, де знання нерозривно поєднується з етичним і громадянським вихованням. У працях Аристо-

теля навчання пов'язується з розвитком доброчесностей і реалізацією потенціалу особистості відповідно до її природи (Aristotle, 2009). У цьому контексті освіченість трактується не як сукупність набутих умінь, а як внутрішнє становлення, що має нормативно-ціннісний характер.

У добу Відродження гуманістична лінія набуває антропоцентричної виразності. Освіта орієнтується на гармонійний розвиток інтелектуальних, моральних і естетичних якостей людини, а індивідуальність визнається ключовою педагогічною цінністю. Дослідження ренесансного гуманізму показують, що навчання в цей період розглядається як засіб підтримки творчої свободи й особистісної гідності (Kristeller, 1956). У такій логіці гуманізм постає не як допоміжний компонент навчання, а як його цільова рамка.

Епоха Просвітництва поглиблює ідею автономії суб'єкта та переосмислює місію освіти як умову формування свободи й моральної відповідальності. Ж.-Ж. Руссо обґрунтовує природовідповідну логіку виховання, критикуючи авторитарні моделі та підкреслюючи необхідність узгодження навчання з віковими потребами дитини (Rousseau, 1979). Водночас І. Кант трактує освіту як процес становлення здатності керувати собою на підставі морального закону, а не як інструмент дисциплінарного підпорядкування (Kant, 2003). У цій традиції людина в освіті постає не «об'єктом формування», а носієм гідності й внутрішньої автономії.

У XIX столітті гуманістичні ідеї набувають більш практико-орієнтованого виміру. Й. Г. Песталоцці формулює принцип цілісного виховання, у межах якого розвиток мислення, моральності та діяльнісних здібностей розглядається як єдиний педагогічний процес (Pestalozzi, 1801). Саме в цей період поступово формується перехід від механістичних моделей навчання до концепцій, зорієнтованих на підтримку особистісного розвитку як системної педагогічної мети.

Таким чином, філософські витоки гуманістичної парадигми освіти демонструють послідовну еволюцію від уявлень про виховання як формування чеснот до концепцій автономії, гідності та цілісного розвитку особистості. Саме ця традиція створює теоретичне підґрунтя для

подальшого розвитку гуманістичних підходів у педагогіці XX століття.

Модерна гуманістична педагогіка XX століття: від досвіду до суб'єктності. У XX столітті гуманістична парадигма освіти набуває нового змістового виміру у зв'язку з розвитком прагматичної педагогіки, гуманістичної психології та персоналістських концепцій. На цьому етапі відбувається принципове зміщення акценту від виховання як формування нормативних якостей до розуміння освіти як процесу підтримки суб'єктності, автономії та смислотворення. Освітній процес дедалі частіше інтерпретується не як трансляція готових знань, а як організація досвіду, у межах якого людина вибудовує власну позицію у світі.

Одним із ключових етапів цієї трансформації є прагматична традиція, представлена Дж. Дьюї. У його концепції освіта розглядається як форма соціального досвіду й активної взаємодії з середовищем, де навчання пов'язується з участю в демократичному житті та розвитком здатності діяти відповідально (Dewey, 1997). У такій логіці гуманізм проявляється не стільки в апеляції до абстрактних цінностей, скільки в організації навчального процесу як простору діяльності, рефлексії та співпраці. Подальший розвиток цієї лінії у працях Дж. Брунера пов'язаний з осмисленням культурного характеру освіти: навчання інтерпретується як введення людини у світ значень, способів мислення та символічних практик певної спільноти (Bruner, 1996).

Водночас гуманістична парадигма поглиблюється під впливом гуманістичної психології, у межах якої в центр уваги потрапляє внутрішній світ особистості. Концепція самоактуалізації А. Маслоу обґрунтовує ієрархію потреб, у межах якої освіта розглядається як середовище переходу від базових форм безпеки до потреб розвитку, самоповаги та творчості (Maslow, 1968). Педагогічний висновок із цього підходу полягає в тому, що ефективно навчання неможливе без урахування мотивації, психологічної безпеки та переживання власної значущості. У подібному ключі К. Роджерс формулює принцип learner-centered education, де якість освіти визначається не обсягом засвоєного матеріалу, а тим, як навчання підтримує автономію, внутрішню відповідальність і особистісне зростання студента (Rogers, 1969).

Окремий вимір гуманістичної педагогіки ХХ століття формується в межах критичної традиції. П. Фрейре піддає радикальній критиці «банківську модель» освіти, у межах якої знання механічно передаються учневі, а сам учень залишається пасивним об'єктом педагогічного впливу (Freire, 1970). Натомість пропонується діалогічна модель навчання, зорієнтована на формування критичної свідомості та здатності до перетворення соціальної реальності. Подальший розвиток цієї лінії у працях Г. Жиру пов'язаний з осмисленням освіти як простору формування громадянськості, етичної відповідальності та критичного мислення в демократичному суспільстві (Giroux, 2011).

Таким чином, упродовж ХХ століття гуманістична парадигма освіти зазнає суттєвої трансформації: від акценту на досвіді та діяльності – до системного осмислення суб'єктності, автономії та смислотворення як ключових педагогічних цілей. Саме в цей період формується концептуальне підґрунтя для сучасних дискусій про роль освіти в умовах соціальної складності, глобалізації та кризи традиційних моделей навчання.

Сучасна європейська інтерпретація гуманістичної парадигми освіти. У сучасному європейському освітньому дискурсі гуманістична парадигма набуває нового звучання у зв'язку з трансформацією університетської освіти в умовах глобалізації, стандартизації та посилення управлінського підходу до навчання. Центральним об'єктом критичного осмислення стає редуція освіти до вимірюваних результатів, індикаторів ефективності та процедур зовнішнього контролю, що поступово витісняють ціннісні й суб'єктні виміри навчального процесу. У цьому контексті гуманістична парадигма дедалі частіше інтерпретується як методологічна альтернатива неоліберальній логіці управління освітою.

Однією з ключових концепцій сучасної гуманістичної теорії є поняття суб'єктивації освіти, запропоноване Г. Б'єстою. На відміну від доміантної орієнтації на learning outcomes, Б'єста розглядає «добру освіту» як процес становлення особистості як суб'єкта, здатного до відповідального вибору, морального судження та дії у ситуації невизначеності (Biesta, 2015; Biesta, 2023). У цій логіці успішність навчання не може зводитися до стандартизованих показ-

ників, оскільки головним результатом освіти є не компетентність як така, а формування суб'єктної позиції.

Подібний напрям розвитку гуманістичної парадигми простежується у працях Р. Барнетта, який аналізує сучасний університет у контексті зростання складності та невизначеності. Барнетт обґрунтовує необхідність переходу від підготовки до фіксованих професійних ролей до формування здатності жити й діяти в умовах відкритого, ризикованого світу (Barnett, 2023). У такому підході гуманізм проявляється як орієнтація на розвиток мислення, відповідальності та екзистенційної зрілості, а не лише на професійну функціональність.

Важливий етичний вимір сучасної гуманістичної парадигми розробляється в працях М. Нуссбаум, яка послідовно захищає гуманітарну освіту як умову розвитку демократичної культури, емпатії та здатності до морального судження (Nussbaum, 2010; Nussbaum, 2023). У її концепції освіта розглядається як простір формування громадянської відповідальності та людської гідності, що протистоїть утилітарним і технократичним моделям підготовки.

Критичний аналіз інституційних механізмів сучасної освіти представлений у працях С. Болла та С. Марґінсона. Болл показує, як політика менеджеризму, performativity та аудиту трансформують професійну культуру викладача й змінює саму логіку освітнього процесу (Ball, 2023). Марґінсон, своєю чергою, обґрунтовує необхідність повернення до розуміння вищої освіти як суспільного блага, а не ринкової послуги, підкреслюючи роль університету у формуванні соціальної солідарності та спільних цінностей (Marginson, 2024).

Таким чином, у сучасній європейській інтерпретації гуманістична парадигма освіти постає як відповідь на кризу технократичних і неоліберальних моделей навчання. Її центральними категоріями стають суб'єктивація, етична відповідальність, громадянські цінності та опір редуції освіти до вимірюваних результатів. Саме ця лінія створює безпосередній теоретичний перехід до осмислення національних традицій гуманізації освіти, зокрема в українському науковому дискурсі.

Українська традиція гуманістичної парадигми освіти: концепції та етапи. В українській педагогічній думці гуманіс-

тична парадигма освіти формується як цілісна людиноцентрична традиція, що поєднує філософське осмислення цінностей освіти з розробленням педагогічних концепцій особистісного розвитку. На відміну від багатьох західноєвропейських моделей, українська гуманістична традиція від самого початку орієнтується не лише на автономію суб'єкта, а й на моральну відповідальність, духовність і культурну ідентичність як складові освітнього процесу.

Одним із ключових етапів концептуалізації гуманістичної парадигми в Україні є філософія освіти В. Кременя, який послідовно обґрунтовує принцип людиноцентризму як стратегічну основу сучасної освітньої політики. У його працях гуманізація освіти інтерпретується не як декларативна цінність, а як організаційний і світоглядний принцип побудови всієї системи підготовки фахівців (Кремень, 2002; Кремень, 2011). У сучасних дослідженнях ця лінія отримує подальший розвиток у зв'язку з проблематикою освіти в умовах суспільних трансформацій та кризи традиційних моделей навчання (Кремень, 2023).

Філософсько-методологічне осмислення гуманістичних засад освіти здійснюється також у працях В. Андрущенко, який розглядає філософію освіти як простір формування образу людини, що її конструює освітня система. У його концепції гуманістичний вимір освіти пов'язується з відповідальністю суспільства за ті цінності, які відтворюються через навчання і виховання (Андрущенко, 2006). Важливу роль у впорядкуванні понятійного апарату відіграють праці С. Гончаренка, який чітко розмежовує категорії гуманізації та гуманітаризації освіти, закладаючи підґрунтя для системного аналізу ціннісних орієнтирів педагогічної теорії (Гончаренко, 1997).

Аксіологічний вимір гуманістичної парадигми послідовно розробляється в працях І. Зязюна та О. Сухомлинської. Зязюн інтерпретує гуманізацію освіти крізь призму культури педагогічної взаємодії, де ключовими стають повага до гідності особистості, діалогічність і духовність освітнього процесу (Зязюн, 2008). Сухомлинська, своєю чергою, підкреслює неможливість ціннісної нейтральності освіти й розглядає виховання як процес формування моральної позиції та громадянської відповідальності (Сухомлинська, 1997). У сучасних

інтерпретаціях ці підходи доповнюються аналізом викликів гуманізації освіти в умовах цифрової трансформації та воєнного часу (Сисоєва, 2023).

На рівні педагогічної теорії та дидактики гуманістична парадигма отримує практичне втілення в особистісно орієнтованому підході, розробленому І. Бехом. У його концепції розвиток особистості розглядається як системоутворювальний принцип цілей, змісту й методів виховання та навчання (Бех, 1998). Дидактичний аспект гуманізації детально розкривається у працях О. Савченко, яка демонструє, як особистісно орієнтована логіка реалізується через мотивацію, діяльнісність і рефлексію в організації навчального процесу (Савченко, 2012). У новітніх українських дослідженнях акцент переноситься на поєднання гуманістичних принципів із компетентнісним підходом та інклюзивними практиками освіти (Пометун, 2024; Сисоєва, 2023).

Таким чином, українська традиція гуманістичної парадигми освіти постає як послідовна система філософських і педагогічних концепцій, що поєднують людиноцентризм, аксіологічну спрямованість і практичну орієнтацію на розвиток особистості. Саме ця традиція створює національне методологічне підґрунтя для подальшого аналізу гуманізації професійної підготовки в конкретних галузях, зокрема в медичній освіті.

Висновки. Гуманістична парадигма освіти формується як результат тривалої еволюції філософських і педагогічних уявлень про людину, її гідність і призначення освітнього процесу. Від античного розуміння виховання як становлення чеснот до модерних концепцій автономії, досвіду та суб'єктності поступово вибудовується логіка, у межах якої освіта перестає бути інструментом дисциплінарного впливу й постає як простір розвитку особистості, моральної відповідальності та смислостворення. У ХХ столітті ця традиція отримує новий імпульс через гуманістичну психологію та критичну педагогіку, що закріплюють уявлення про суб'єктність як ключову педагогічну цінність.

Сучасна європейська та українська інтерпретації гуманістичної парадигми демонструють її зростаюче значення в умовах стандартизації, менеджеризму та орієнтації на

вимірювані результати навчання. У працях сучасних дослідників гуманістична парадигма осмислюється як методологічна альтернатива редукації освіти до технократичних моделей і як ціннісна рамка, що захищає людський вимір професійної підготовки. Українська педагогічна традиція, розвиваючи принципи людиноцентризму, аксіологічної спрямованості та особистісно орієнтованого навчання,

формує національне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу гуманізації освіти в конкретних галузях.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз специфіки реалізації гуманістичної парадигми у професійній підготовці фахівців різних галузей, зокрема в контексті трансформації сучасної медичної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В. П. Філософія освіти. Київ. МП «Леся», 2006. 512 с.
2. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ. Либідь, 1998. 204 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ. Либідь, 1997. 376 с.
4. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. Київ. Знання України, 2002. 512 с.
5. Кремень В. Г. Людиноцентризм як філософія сучасної освіти. Київ. Педагогічна думка, 2011. 520 с.
6. Кремень В. Г. Освіта і суспільство в умовах війни та післявоєнної відбудови. Філософія освіти. 2023. № 1. С. 5–18.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ. Грамота, 2012. 504 с.
8. Сисоєва С. О. Гуманізація та гуманітаризація освіти в умовах цифрової трансформації. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2023. Вип. 2. С. 15–28.
9. Сухомлинська О. В. Аксіологія виховання. Київ. Шлях освіти, 1997. 216 с.
10. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. Київ. Видавничий дім «Слово», 2008. 608 с.
11. Пометун О. І. Компетентісно орієнтоване навчання в сучасній українській школі. Київ. Генеза, 2024. 256 с.
12. Aristotle. *Nicomachean Ethics*. Translated by W. D. Ross. Oxford. Oxford University Press, 2009. 352 p.
13. Ball S. J. *The Education Debate*. 3rd ed. Bristol. Policy Press, 2023. 240 p.
14. Barnett R. *The Ecological University*. London. Routledge, 2023. 198 p.
15. Biesta G. *Good Education in an Age of Measurement*. Boulder. Paradigm Publishers, 2015. 168 p.
16. Biesta G. *World-Centred Education*. London. Routledge, 2023. 176 p.
17. Bruner J. *The Culture of Education*. Cambridge, MA. Harvard University Press, 1996. 224 p.
18. Dewey J. *Experience and Education*. New York. Touchstone, 1997. 96 p.
19. Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. New York. Continuum, 1970. 183 p.
20. Giroux H. A. *On Critical Pedagogy*. New York. Bloomsbury, 2011. 208 p.
21. Kant I. *Lectures on Pedagogy*. Translated by R. B. Loudon. Cambridge. Cambridge University Press, 2003. 198 p.
22. Kristeller P. O. *Renaissance Thought and Its Sources*. New York. Columbia University Press, 1956. 320 p.
23. Marginson S. *Higher Education as a Public Good*. Cambridge. Cambridge University Press, 2024. 312 p.
24. Maslow A. *Toward a Psychology of Being*. 2nd ed. New York. Van Nostrand, 1968. 240 p.
25. Nussbaum M. *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. Princeton. Princeton University Press, 2010. 168 p.
26. Nussbaum M. *Justice for Animals*. New York. Simon & Schuster, 2023. 368 p.
27. Pestalozzi J. H. *How Gertrude Teaches Her Children*. London. Swan Sonnenschein, 1801. 320 p.
28. Rogers C. *Freedom to Learn*. Columbus. Merrill, 1969. 358 p.
29. Rousseau J.-J. *Émile, or On Education*. Translated by A. Bloom. New York. Basic Books, 1979. 480 p.

REFERENCES:

1. Andrushchenko, V. P. (2006). *Filosofia osvity* [Philosophy of education]. Kyiv: MP "Lesia". (in Ukrainian)
2. Bekh, I. D. (1998). *Osobystisno oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnologichni zasady* [Person-centered approach: Theoretical and technological foundations]. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)
3. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichni slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)
4. Kremen, V. H. (2002). *Filosofia osvity XXI stolittia* [Philosophy of education of the 21st century]. Kyiv: Znannia Ukrainy. (in Ukrainian)
5. Kremen, V. H. (2011). *Liudynotsentryzm yak filosofia suchasnoi osvity* [Human-centeredness as the philosophy of modern education]. Kyiv: Pedahohichna dumka. (in Ukrainian)

6. Kremen, V. H. (2023). Osvita i suspilstvo v umovakh viiny ta pisliavoiennoi vidbudovy [Education and society in conditions of war and post-war reconstruction]. *Filosofia osvity*, 1, 5–18. (in Ukrainian)
7. Savchenko, O. Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoï osvity* [Didactics of primary education]. Kyiv: Hramota. (in Ukrainian)
8. Sysoieva, S. O. (2023). Humanizatsiia ta humanitaryzatsiia osvity v umovakh tsyfrovoy transformatsii [Humanization and гуманитарization of education in the context of digital transformation]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*, 2, 15–28. (in Ukrainian)
9. Sukhomlynska, O. V. (1997). *Aksiolohiia vykhovannia* [Axiology of education]. Kyiv: Shliakh osvity. (in Ukrainian)
10. Ziazium, I. A. (2008). *Filosofia pedahohichnoi dii* [Philosophy of pedagogical action]. Kyiv: Slovo. (in Ukrainian)
11. Pometun, O. I. (2024). *Kompetentnisno oriientovane navchannia v suchasniï ukrainskii shkoli* [Competence-oriented learning in the modern Ukrainian school]. Kyiv: Heneza. (in Ukrainian)
12. Aristotle. (2009). *Nicomachean ethics* (W. D. Ross, Trans.). Oxford University Press.
13. Ball, S. J. (2023). *The education debate* (3rd ed.). Policy Press.
14. Barnett, R. (2023). *The ecological university*. Routledge.
15. Biesta, G. (2015). *Good education in an age of measurement*. Paradigm Publishers.
16. Biesta, G. (2023). *World-centred education*. Routledge.
17. Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.
18. Dewey, J. (1997). *Experience and education*. Touchstone.
19. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.
20. Giroux, H. A. (2011). *On critical pedagogy*. Bloomsbury.
21. Kant, I. (2003). *Lectures on pedagogy* (R. B. Loudon, Trans.). Cambridge University Press.
22. Kristeller, P. O. (1956). *Renaissance thought and its sources*. Columbia University Press.
23. Marginson, S. (2024). *Higher education as a public good*. Cambridge University Press.
24. Maslow, A. (1968). *Toward a psychology of being* (2nd ed.). Van Nostrand.
25. Nussbaum, M. (2010). *Not for profit: Why democracy needs the humanities*. Princeton University Press.
26. Nussbaum, M. (2023). *Justice for animals*. Simon & Schuster.
27. Pestalozzi, J. H. (1801). *How Gertrude teaches her children*. Swan Sonnenschein.
28. Rogers, C. (1969). *Freedom to learn*. Merrill.
29. Rousseau, J.-J. (1979). *Émile, or on education* (A. Bloom, Trans.). Basic Books.

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.04.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

